

Araştırma Makalesi

Aksaray İlinde Süt Sığırcılığı Yapan Kooperatif Ortaklarının Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Kooperatif-Ortak İlişkilerinin İncelenmesi**

Mücahit Paksoy^{1*}, Osman Doğan Bulut²

¹Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Kahramanmaraş
²Iğdır Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Iğdır

Geliş tarihi (Received): 04.02.2020

Kabul tarihi (Accepted): 22.04.2020

Anahtar kelimeler:

Kooperatifçilik, süt sığırcılığı, Hay-Koop, Tar-Koop, Aksaray

Özet. Tarım sektöründe büyük öneme sahip hayvancılığın gelişebilmesi için üreticilerin örgütlenmesi ve bu yapının etkin bir şekilde işlemesi gerekmektedir. Bu kapsamda hayvancılık kooperatiflerinin çalışma şeklinin incelenmesi ve araştırılması üreticilerin örgütlenmesi açısından son derece önemlidir. Aksaray ilinde süt üretimi yoğun olarak yapılmaktadır. İl sahip olduğu 190 bin büyükbaş hayvan ve 331.823 tonyıl⁻¹ süt üretimi ile dahil olduğu TR71 bölgesi içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Bu çalışmada Hay-Koop ve Tar-Koop Bölge birliklerine bağlı kooperatif ortağı çiftçilerin sosyo-ekonomik özellikleri ve kooperatif ile ortaklık ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 2016-2017 yılları içerisinde Aksaray ilinde Hay-Koop veya Tar-Koop'a üye kooperatif ortağı olan ve süt sığırcılığı yapan 90 işletme tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olup yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Çiftçilerin ortağı olduğu kooperatifin üye olduğu üst birlik durumlarına göre işletmelerin belirli özellikleri ile kooperatifler arasındaki istatistiksel ilişkinin varlığı Ki-Kare bağımsızlık testi ile belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, işletmecilerin büyük çoğunluğunun (%62.2) ilkököl mezunu olduğu ve işletmelerin %63.3'ünün sadece süt sığırcılığı işletmesi olduğu saptanmıştır. Hay-Koop'a üye kooperatif ortaklarının %77.1'i sadece süt sığırcılığa yaparken Tar-Koop'a üye kooperatif ortağı işletmelerin %52.4'ü süt sığırcılığı ile birlikte besicilik de yaptığı saptanmış olup yapılan Ki-Kare Testi ile bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir (P<0.05). Bölgede kooperatif ortağı işletmecilerin tamamına yakını sütünü kooperatife teslim etmektedir. İşletmecilerin %55.5'i ürün pazarlama konusunun kooperatifler için öncelikli konu olması gerektiğini ve %66.7'si kooperatif karının yeni yatırım yapılarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

*Sorumlu yazar

mpaksoy@ksu.edu.tr

Investigation of Socio-Economic Characteristics and Cooperative-Partner Relationships of Cooperative Partners Engaged in Dairy Cattle in Aksaray Province

Keywords:

Cooperatives, dairy cattle, Hay-Koop, Tar-Koop, Aksaray

Abstract. For the development of livestock breeding which is of great importance in the agricultural sector, producers must be organized, and this structure should function effectively. In this context, it is very important to examine and investigate the working type of livestock. Aksaray province ranks first in the TR71 region, with 190 thousand bovine animals and 331.823 tonsyear⁻¹ milk production. In this study, it is aimed to investigate the socio-economic characteristics of the cooperative partner farmers of Hay-Koop and Tar-Koop regional unions and their relationship with the cooperative. For this purpose, in 2016-2017, 90 enterprises, which are members of Hay-Koop or Tar-Koop member cooperatives and engaged in dairy cattle breeding, were determined by stratified sampling method and a face-to-face survey was conducted. The chi-square independence test was used to determine the existence of a statistical relationship between the specific characteristics of the enterprises and the cooperatives according to the status of the parent association of the cooperative. According to the results, the majority of the operators (62.2%) were primary school graduates and 63.3% of the enterprises were only dairy cattle enterprises. While 77.1% of Hay-Koop member cooperative partners were only engaged in dairy cattle farming, 52.4% of Tar-Koop member cooperative partner enterprises were also engaged in fattening together with dairy cattle breeding. It was found to be statistically significant (P<0.05). Besides, nearly all of them deliver their milk to the cooperatives. 55.5% of all cooperative partners stated that product marketing should be a priority for cooperatives and 66.7% stated that the cooperative profit should be used by making new investments.

**Bu makale Osman Doğan Bulut'un Yüksek Lisans Tezinden hazırlanmıştır.

ORCID ID (Yazar sırasına göre/By author order)

0000-0002-1037-1548 0000-0003-2682-6356

GİRİŞ

Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, tüm ülkelerin ekonomilerinde tarımın önemli bir yeri vardır. Nüfus artışı ve dengeli beslenme sorunu, hayvansal ürünlere olan talebi arttırmaktadır. Bu nedenle, hayvancılığın geliştirilmesi ve hayvansal ürünlerin artırılması günümüzde önemli bir konu haline gelmiştir. Hayvancılık, kırsal alanlarda yaşanan işsizliği azaltmak, köyden kente göçün önüne geçerek kentlerde yaşanan çarpık kentleşme ve nüfus yoğunluğunu azaltmak gibi sosyal etkilere de sahiptir (Şanal, 2013). Tarımsal üretimi artırmanın, kaliteli ürün elde etmenin ve tarım ile uğraşanların yaşam düzeylerini yükseltmenin en önemli yollarından bir tanesi üreticilerin etkili bir biçimde örgütlenmesidir. Ülkemizde tarımsal ürün gamında çok çeşitliliğin olması ve tarımsal işletmelerin yapısından kaynaklanan nedenlerden dolayı küçük tarım işletmeleri büyük sanayi firmaları karşısında örgütlenmek zorundadır. Gelişmiş ülkelerin tarım kesimine bakıldığında, özellikle tarımsal ürünlerin pazarlanmasında büyük oranda üretici örgütlerinin söz sahibi olduğu görülmektedir. Türk tarımında büyük öneme sahip hayvancılığın gelişebilmesi için üreticilerin örgütlenmesi ve bu yapının etkin bir şekilde işlemesi gerekmektedir. Ülkemiz hayvancılık sektöründe üretici örgütlenmesi; yetiştirici birlikleri, üretici birlikleri, tarımsal amaçlı kooperatifler ve üst kuruluşlardan oluşmaktadır.

Günümüzde, kooperatifçilik, kamu ve özel sektör yanında "üçüncü bir sektör" olarak kabul edilmekte ve özel sektör ile birlikte ekonomik ve sosyal kalkınmanın lokomotifleri olarak görülmektedir. Dünyada rekabet ile kamu yararı arasında bir denge kurulması gerektiği belirtilmekte ve kooperatifler bu dengenin temel araçları olarak kabul edilmektedir (Üstün, 2019). Kooperatif bireylerin tek başlarına yapacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi bir biçimde ve maliyet avantajıyla yapmak üzere dayanışma yoluyla ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir. Tarımsal kooperatiflerin temel görevlerinin başında, çiftçilerin ekonomik haklarını korumak gelmektedir (Mülayim, 1993; Turan ve Mülayim, 1994; Çıkin ve Yercan, 1995). Bir ülkenin siyasi ve ekonomik yapısının gelişmişlik düzeyi etkili örgütlenme ile alakalıdır. Bir toplumda örgütlenmenin yaygın ve güçlü olması gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Rehber, 2013).

Tarım kooperatifleri Dünya'da en yaygın olan kooperatifler arasındadır. Uluslararası Kooperatifler Birliği verilerine göre, Dünya'daki tarım kooperatifi sayısı 225.000, bu kooperatiflerin ortak sayısı ise 60 milyondur. AB ülkelerinde kooperatiflerin tarım ürünlerini pazarlamada %60, tarımsal girdi sağlamada %50 ve ihracatta ise %50'nin üzerinde pazar payları bulunmaktadır (İnan, 2004). Dünyada yaklaşık olarak 150 milyon hane süt üretim faaliyeti içerisindedir. Gelişmekte olan ülkelerde süt üretimi daha küçük aileler tarafından yapılmakta ve süt üretimi bu ailelerin geçimine, gıda güvenliğine ve beslenmesine katkıda bulunmaktadır. Küçük aileler için süt üretimi nispeten hızlı nakit geri dönüşü sağlamanın yanında önemli bir nakit gelir kaynağı oluşturmaktadır (Faye ve Konuspayve, 2012). Son yıllarda, gelişmekte olan ülkeler küresel süt üretimindeki pazar paylarını artırmışlardır. Bu üretim artışı süt sığırından elde edilen süt verimindeki artıştan ziyade daha çok hayvan sayısındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Çoğu gelişmekte olan ülkelerde süt üretimi yem bitkisi kaynağı azlığı, hastalıklar, pazarlama, kredi ve hayvanların süt üretimi için genetik olarak düşük verim kapasitesi gibi konulardan dolayı sorunlar yaşanmaktadır (Owen ve ark., 2005).

Türkiye'de tarım sektöründe kooperatif örgütlenme son derece yaşamsaldır. Nedeni, tarımsal işletmelerin büyük çoğunluğunun küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşmasıdır (Vural, 2014). Ülkede toplam kooperatif sayısının %80.9'unu oluşturan tarımsal amaçlı kooperatiflerden Tarım Kredi, Tarımsal Kalkınma, Sulama, Su Ürünleri ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığının; Tarım Satış, Tütün Tarım Satış ve Yaş Meyve ve Sebze Kooperatifleri ise Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın yetki ve sorumluluğunda bulunmaktadır. İki ayrı bakanlığın yetki ve sorumluluğunda olan bu kooperatifler üç ayrı kanun uyarınca faaliyet göstermektedirler (Sayın, 2004). Çok amaçlı tarımsal kooperatiflerden olan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, ülkemizde devlet teşviki ile kurulmalarına karşın, üreticilerin talepleri doğrultusunda ortaya çıktıklarından kooperatifçilik ilkelerine uygun olarak çalışan ve devletin yönetime müdahale etmediği bağımsız kuruluşlardır (İnan, 1992). Ortaklarının tüm yönlerden ekonomik gelişmesini hedefleyen bu kooperatiflerin başlıca amaçları arasında, ortağı olan çiftçilere üretimde kullanacakları girdilerin temin edilmesi ve ürünlerinin pazarlaması yer almaktadır (Er, 1996). Kooperatifler bu şekilde yaratılan katma değer doğrudan çiftçilerde kalmasına sağlamaktadır. Ancak, Karlı ve ark. (2018) yapmış oldukları çalışmada ülkemizde tarım sektöründe faaliyette bulunan yeterli tarımsal örgütler olmasına karşın, üretici örgütlerinin yeterli ve etkin çalışmadığı ifade etmişlerdir.

Türkiye'de Hayvancılık Kooperatifi (Hay-Koop) Merkez birliğine bağlı 33 Hay-Koop Bölge Birliği, Aksaray ilinde Hay-Koop bölge birliğine bağlı 55 Kooperatif bulunmakta olup, Tarım kooperatifi (Tar-Koop) Merkez birliğine bağlı ise 17 Tar-Koop Bölge birliği, Aksaray ilinde Tar-Koop bölge birliğine bağlı 15 kooperatif bulunmaktadır. Aksaray ilinde Hay-koop ve Tar-koop bölge birliklerine bağlı toplam 72 tarımsal kalkınma kooperatifi bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin toplam ortak sayısı 6.900 civarındadır.

2017 yılı verilerine göre Aksaray ilinde toplam 190.378 baş büyük baş mevcuttur. Bu hayvanların 99.405 başı sağmal büyükbaş hayvandır ve yıllık 331.823 ton süt üretimi yaparak dahil olduğu TR71 bölgesi içerisinde hem hayvan sayısı hem de süt üretim miktarı açısından ilk sırada yer almaktadır. Ülkemizde süt üretimi açısından büyük öneme sahip Aksaray ilinde toplam 78 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi bulunmakta olup, toplam ortak sayısı 7.350'dir. İlde kooperatifler üzerinden firmalara yıllık yaklaşık olarak 78.000 ton süt pazarlanmakta olup bu rakam ildeki toplam süt üretiminin %25'ini oluşturmaktadır. Ülke geneli dikkate alındığında Aksaray ilinde tarımsal kooperatiflerin pazarlama konusunda etkin rol oynadığı görülmektedir (Haykoop, 2017; Tarkoop, 2017; TÜİK, 2017).

Tarımsal örgütlenmeyle ilgili ülkemizde çok sayıda araştırma yapılmıştır. Şahin ve ark. (2013)'nın Türkiye genelinde yapmış oldukları tarımsal kalkınma kooperatiflerinde ortak-kooperatif ilişkileri konulu çalışmada kooperatife ortak işletmelerin %63.8'i süt sığırcılığı yapmakta olup, ortakların %54.6'sı kooperatiften girdi temin ettiği, %47.7'si sütünü kooperatife teslim ederken, %12.2'si özel sektöre satmayı tercih ettiği saptanmıştır. Ayrıca en çok Trabzon ilinde %68.1 oranında üretici süt satarken kooperatifi tercih ederken Erzurum ilinde ise özel sektöre satış oranı %57.5 ile kooperatife satıştan daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Yapılan çalışmalarda Türkiye'de az ortaklı, küçük ölçekli ve birbirleriyle zayıf işbirliği içindeki kooperatif üyelerinin ortak hareket etme konusunda yetersiz ve/veya isteksiz oldukları bilinmekte olup kooperatifçiliğin yeterli ölçüde gelişmemesinde üyelerin dayanışma ve güven yetersizliği ile suistimallerin önemli payı olduğu saptanmıştır (Bilgin ve Taniyıcı, 2008; Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2011). Burdur ilinde tarımsal kooperatiflerde kooperatif-ortak ilişkileri incelendiği çalışmada işletmelerde ağırlıklı olarak süt sığırcılığı yapılmakta olup ortakların %80.9'u ana sözleşmeyi okumadığını ve kooperatif ortaklarının ortak oldukları kooperatiftan beklentileri orta derecede (3.06 puan) gerçekleştiği saptanmıştır (Alçıçek ve Karlı, 2016). Aydın ilinde çığ süt pazarlamasında çiftçilerin tarımsal kooperatiflere yaklaşımlarının değerlendirilmesi konulu çalışmada üreticilerin ortak olma nedenlerinin başında ürününü her zaman satabilme garantisini (%65) geldiği, ikinci sırada ucuz girdi satın alma (%63), üçüncü sırada ise (%41) ürününü daha iyi fiyata satabilme seçeneği geldiği tespit edilmiştir. Ortakların %44'ü kooperatiftan beklentilerinin gerçekleşmediğini belirtirken %56'sı beklentilerinin çoğunun ya da hepsinin gerçekleştiğini ifade etmiştir (Kurtaslan ve Doğaner, 2004). Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerinde kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilkelerini algılamaları üzerine yapılan bir çalışmada çiftçilerin kooperatife ortak olmadaki ilk amaçlarının girdi temin etmek olduğu tespit edilmiştir (Everest ve Yercan, 2015). Van ili Dönerdere köyünde yapılan bir çalışmada kooperatif ortağı işletme yöneticilerinin %95.7'si ihtiyaç duyduğu girdileri kooperatiftan satın almakta ve %89.36'si ise kooperatifi başarılı buldukları saptanmıştır (Acar ve Yıldırım, 2000). Edirne ilinde tarımsal amaçlı kooperatiflerde kooperatif ortaklarının özellikleri belirlenerek kooperatif faaliyetlerinin ortak olma üzerine etkileri analiz edildiği çalışmada tarımsal amaçlı kooperatif ortakları, kooperatiflerin girdi satış ve ürün alış faaliyetlerini etkin bulmaktadırlar (Başaran ve İrmak, 2018). İzmir ilinde ortakların kooperatif yönetimine katılım düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmada genel olarak ortakların yönetime katılım düzeyleri düşük olduğu tespit edilmiştir. Fakat, ortakların ileride yönetimde görev almada istekli oldukları belirlenmiştir. Yönetimde görev alma istekliliğinin yaş arttıkça azalmakta, eğitim seviyesi arttıkça ise artmakta olduğu saptanmıştır (Yercan ve Kınıklı, 2018).

Van İlinde Gevaş ilçesinde süt sığırcılığı üretim faaliyetinde bulunan İkizler Tarımsal Kalkınma Kooperatifine ortak 37 ve ortak olmayan 44 işletme, sosyo-demografik ve işletmecilik özellikleri bakımından karşılaştırıldığı çalışmada kooperatife ortak ve ortak olmayan işletmeler arasında eğitim düzeyi, işletme başına düşen inek sayısı, inek başına düşen ortalama günlük süt verimi, sağım süresi ve işletmede kullanılan toplam süt yemi miktarı bakımından istatistikî açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Aynı şekilde, kooperatife ortak olan ve olmayan işletmeler arasında suni tohumlama yaptırma, süt sığırcılığı ile ilgili eğitim alma ve işletmede kayıt tutma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Regresyon analiz sonuçları dikkate alındığında, işletmelerin kooperatife ortak olma, Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri ile irtibatlı olma, kültür ırkı ineklere sahip olma ve işletme yöneticileri deneyiminin inek başına düşen süt üretim miktarı üzerinde pozitif, yerli ırk ineğe sahip olmanın ise negatif yönde önemli etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Gençdal ve ark. 2016).

Yapmış olduğumuz bu çalışmada kooperatif ortağı olan üreticilerle yapılan anket çalışması ile süt sığırcılığı işletmelerinin sosyo-ekonomik durumu ve ortak-kooperatif ilişkilerini incelemeye imkan kılacak bilgilerin toplanması amaçlanmıştır. Bunun sonucunda işletmelerin sosyo-ekonomik analizi yapılmış, işletmelerin kooperatifler ile ortaklık ilişkileri ortaya konularak üst birlik durumlarına göre sonuçlar incelenmiştir. Bu kapsamda sahadan alınan veriler neticesinde sorunlar tespit edilerek hayvancılık alanında Türk kooperatifçiliğinin gelişmesi için öneriler sunulmuştur.

MATERYAL VE METOT

Aksaray ilinde süt sığırcılığı yapan üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri ve hayvancılık kooperatifleri ile olan ortaklık ilişkilerini araştırmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Aksaray ilinde süt sığırcılığı yapan işletmeler ile yüze görüşülerek yapılan anket çalışmasından elde edilen orijinal nitelikli veriler çalışmanın esas materyalini oluşturmaktadır. Çalışmada hedef kitle süt sığırcılığı yapan kooperatif ortağı işletmelerdir. Kooperatifi ortağı işletmelerin ile 2016-2017 yılı üretim dönemine ilişkin verileri anket formu kullanılarak sağlanmıştır. Çalışma alanı olarak Türkiye’de süt üretimi ve tarımsal örgütlenmede önemli bir konumu sahip Aksaray ili seçilmiştir.

Sağmal süt sığırcılığı bakımında işletmeler incelendiğinde dağılımın heterojen olduğu gözlemlenmiştir. Örneklem 1 sağmal süt sığırcısına sahip işletmeler dahil edilmemiştir. 1’den fazla sayıda sağmal süt sığırcısına sahip işletmelerin sayısı 4.029 olarak tespit edilmiştir. Ana kütlede örneklem oluşturulmasında tabakalı örneklem yöntemi kullanılmıştır.

Popülasyonda örneklem hacminin belirlenmesinde tabakalı tesadüfi örneklem yöntemlerinden Neyman tarafından önerilen formül kullanılmıştır (Yamane, 2001). Görülecek örnek sayısı %5 hata payı ve %95 güven aralığında 90 işletme olarak hesaplanmıştır.

$$n = \frac{N \cdot \sum N_h \cdot S_h^2}{N^2 D^2 + \sum N_h \cdot S_h^2} \quad (1)$$

n : Örnek sayısı

N_h : Anakitle çerçevesi içerisinde h. tabakaya giren işletme sayısı

S_h^2 : h. tabakanın varyansı

N : Popülasyondaki işletme sayısı

$$D^2 = \frac{d^2}{t^2} \quad (2)$$

D: Kabul edilebilir hata oranının t tablo değerine oranı

d: Ortalamadan % olarak sapma oranı

t: t dağılım çizgisinde (N-1) serbestlik derecesi ve belirli bir güven sınırına ait t değeri

Tabakaya giren örnek sayısını belirleme:

$$nh = \frac{N_h}{\sum N_h} * n \quad (3)$$

nh: Tabakaya giren örnek sayısı

Nh: Anakitle/Örneklem çerçevesi içerisinde o tabakadaki veri sayısı veya frekans

n: Toplam örnek sayısı

Süt sığırcılığıyla ilgili anket formunda açık uçlu soru, iki seçenekli ve çok seçenekli sorularla birlikte 5’li Likert tipi sorularla; öncelikle üreticinin sosyo-ekonomik özelliğini belirlemeye yönelik yaş, eğitim düzeyi, işletme büyüklüğü, üretim tipi ve tarım dışı gelirin olma durumu gibi sorularla birlikte kooperatif-ortak ilişkisini ortaya koymaya yönelik; kooperatifin etkin çalıştığını düşünme durumu, kooperatifin mali yapısıyla ilgilenme durumu, kooperatif toplantılarında alınan kararlarla ilgilenme durumu, kooperatifin faydalı olduğunu düşünme durumu, kooperatiflerin karı nasıl kullanması gerektiği hakkında düşünceler, üretici gelirinin artmasında kooperatifin rolünün olma durumu, kooperatif üst birliklerin gerekli olduğunu düşünme durumu, kooperatif kanalıyla sağlanan girdi fiyatlarından memnun olma durumu, kooperatifin öncelik vermesi gereken konular ve kooperatifte eğitim çalışması yapılmasını isteme durumu gibi konular hakkında sorular sorulmuştur. Likert tipi sorularda ortalamaların yorumlanmasında Palaz ve Boz (2008) tarafından kullanılmış olan Likert skalası tercih edilmiştir. Bu skalada her bir sorunun likert ortalaması hesaplanmıştır. Ortalamaların değeri için aşağıdaki yorumlama skalası geliştirilmiştir: Ortalama 1.00-1.49 arası = Kesinlikle Katılmıyorum (KKtm), 1.50-2.49 arası=Katılmıyorum (Ktm), 2.50-3.49 arası=Orta düzeyde katılıyorum (Krz), 3.50-4.49 arası=Katılıyorum (K) ve 4.50-5.00 arası=Kesinlikle Katılıyorum (KK) bir skala kullanılmış olup sonuçlar bu skalaya göre yorumlanmıştır.

Ki- Kare bağımsızlık testi, araştırmada yer alan iki değişken arasında ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını tespit etmek amacıyla kullanılır. Başka bir ifadeyle bu testte, iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı, değişkenlerin birbirinden bağımsız olup olmadığı veya bir değişkene ait verinin diğer değişkenin farklı kategorilerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilir (Gürbüz ve Şahin, 2014).

Aksaray ilinde Hayvancılık Kooperatifi (Hay-Koop) bölge birliğine bağlı 55 kooperatif mevcut olup toplam ortak sayısı 5.000 civarındadır. Tarım kooperatifi (Tar-Koop) bölge birliğine bağlı 15 kooperatif olup toplam ortak sayısı 1900 civarındadır. Aksaray ilinde Hay-Koop veya Tar-Koop'a üye kooperatif ortağı olan ve süt sığırcılığı yapan işletmeler tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olup yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Tabakalı örnekleme yönteminde ana kütlede seçilen örnek işletmeler belli özelliklere göre kendi içlerinde gruplara ayrılır. Araştırmada ana kütle oluşturulan işletmeler sağmal süt sığırı sayısına göre 1-4 baş ineğe sahip işletmeler 1. grup, 5-8 baş ineğe sahip işletmeler 2. grup, 9-16 baş ineğe sahip işletmeler 3. grup, 17-32 baş ineğe sahip işletmeler 4. grup ve 33 üzeri baş ineğe sahip işletmeler 5. grup olarak tanımlanmıştır. Görüşülecek örnek sayısı %5 hata payı ve %95 güven aralığında 90 işletme olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 1. Görüşülen tarım işletmelerin büyüklük grupları.

Table 1. Size groups of the interviewed agricultural enterprises.

İşletme genişlik grupları	İnek sayısı (baş)	Görüşülen işletme sayısı	
		N	%
1.Grup	1-4	20	22.2
2.Grup	5-8	19	21.2
3.Grup	9-16	24	26.6
4.Grup	17-32	17	18.8
5.Grup	33+	10	11.2
Toplam		90	100.0

Anket yapılacak işletme sayısının ilçelere ve köylere dağıtımı 2016 yılı hayvan sayıları (süt ineği sayısı) dikkate alınarak yapılmıştır. Buna göre Merkez ilçeden 49, Eskil ilçesinden 22, Güzelyurt ilçesinden 5 ve Ortaköy ilçesinden 10 işletme olmak üzere toplam 90 işletme ile görüşülmüştür.

Çizelge 2. Görüşülen tarım işletmelerin ilçelere göre dağılımı.

Table 2. Distribution of interviewed agricultural enterprises by districts.

İlçeler	N	%
Merkez	49	54.4
Eskil	22	24.4
Gülağaç	6	6.7
Güzelyurt	5	5.6
Ortaköy	8	8.9
Toplam	90	100.0

BULGULAR VE TARTIŞMA

Kooperatif Ortakları ve İşletmelerin Özellikleri

Yaş grupları itibariyle işletmecilerin ortağı olduğu kooperatiflerinin bağlı olduğu üst birlik durumları incelenmiştir. Hay-Koop ve Tar-Koop üst birliklerine bağlı kooperatif ortaklarının yaş dağılımlarının birbirine çok yakın olduğu saptanmıştır. Tüm ortakların yaş ortalaması 44 olarak hesaplanmıştır. Hay-Koop'a üye kooperatif ortaklarının %70.0'i ilkökul mezunuyken, Tar-Koop'a üye kooperatif ortaklarında ilkökul mezunu oranı %52.4'dür. Tar-Koop'a üye kooperatif ortaklarının eğitim seviyesi nispeten daha yüksek olduğu; fakat genel olarak ortakların eğitim seviyelerinin düşük olduğu saptanmıştır. Genel ortalamada üniversite mezunu üreticilerin oranının sadece %3.3 olduğu saptanmıştır. Eğitim düzeyi işletmecilerin yaptığı işe yenilikleri katmasına ve gelişmeleri daha iyi takip etmelerini sağlamada etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Araştırma yapılan işletmeler sahip oldukları süt sığırı varlıklarına bakılarak 5 gruba ayrılmıştır. Hay-Koop ve Tar-Koop'a bağlı kooperatif ortağı işletmelerin çoğunluğu süt sığırı sayısı 9 ile 16 baş arasında değişen 3. gruba girdiği belirlenmiştir. Üst birlik durumuna göre işletmelerin üretim tipi incelendiğinde Hay-Koop'a bağlı kooperatif ortaklarının %22.9'u süt sığırcılığının yanında besi sığırcılığı da yaptığı tespit edilmiştir. Tar-Koop'a bağlı kooperatif ortağı işletmelere bakıldığında süt sığırcılığının yanında besi sığırcılığı da yapan işletmelerin oranının %52.4 olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin üretim tipi ile üst birlik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu Ki-Kare yöntemi saptanmıştır ($P < 0.05$).

Ortakların tarım dışı gelire sahip olma durumlarına bakıldığında; Hay-Koop'a bağlı kooperatif ortağı olan işletmelerin %41.7'sinin tarım dışı geliri var iken Tar-Koop'a bağlı kooperatif ortağı işletmelerde bu oranın %59.5 olduğu saptanmıştır. İşletmecilerin tarım dışı gelirin olma durumu ile ortağı oldukları kooperatifin bağlı olduğu üst birlik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur ($P > 0.05$). Genel toplama bakıldığında işletmelerin

varısının tarım dışı gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu oran Türkiye geneli yapılmış olan çalışmalara benzerlik göstermektedir.

Görüşülen işletmelerin %74.4'ünün tarım arazisine sahip olduğu tespit edilmiştir. Hayvancılık işletmecilik giderleri içerisinde en yüksek gider kalemini yem maliyeti oluşturduğu bilinmektedir. Bu nedenle işletmelerin kendi yem ihtiyaçlarını kendi kaynakları ile karşılayabilmeleri hayvancılık işletmelerinde kritik bir öneme sahiptir. İşletmelerin karlılığını artması sektörde devamlılığın sağlanması için gereklidir.

Çizelge 3. Kooperatif ortakları ve tarımsal işletmelerin özellikleri.

Table 3. Features of cooperative partners and agricultural enterprises.

Konular	Değişkenler	Hay-Koop		Tar-Koop		Genel toplam	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yaş (Ort. 44 yıl)	1. Grup (0-39 yaş)	15	31.3	13	31.0	28	31.1
	2. Grup (40-48 yaş)	17	35.4	15	35.7	32	35.6
	3. Grup (49+ yaş)	16	33.3	14	33.3	30	33.3
Ki-Kare (P-değeri):0.01 (0.999)	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Eğitim düzeyi (Ort. 6.7 yıl)	İlkokul	34	70.0	22	52.4	56	62.2
	Ortaokul	7	14.6	10	23.8	17	18.9
	Lise	5	10.4	9	21.4	14	15.6
	Üniversite	2	4.2	1	2.4	3	3.3
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Tarım dışı gelirin olma durumu Ki-Kare (P-değeri): 2.857(0.91)	Hayır	28	58.3	17	40.5	45	50.0
	Evet	20	41.7	25	59.5	45	50.0
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Tarım arazisi varlığı	Yok	12	25.0	11	26.2	23	25.6
	Var	36	75.0	31	73.8	67	74.4
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Ki-Kare (P-değeri): 0.017(0.897)	1. Grup (1-4 baş)	11	22.9	9	21.4	20	22.2
	2. Grup (5-8 baş)	12	25.0	7	16.7	19	21.1
	3. Grup (9-16 baş)	14	29.2	10	23.8	24	26.7
	4. Grup (16-32 baş)	8	16.7	9	21.4	17	18.9
	5. Grup (32+ baş)	3	6.3	7	16.7	10	11.1
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Üretim Tipi*	Süt sığırcılığı işletmesi	37	77.1	20	47.6	57	63.3
	Karma işletme (süt ve besi)	11	22.9	22	52.4	33	36.7
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Ki-Kare (P-değeri): 8.374 (0.004)	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0

*Üst birlik durumuna göre farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (P<0.05).

Üreticilerin Ortağı Oldukları Tarımsal Kooperatif Hakkında Düşünceleri

Araştırma bölgesinde görüşülen işletmecilere kooperatifçilik ilkeleri açıklanmış ve bu ilkelerin ortağı olduğu kooperatifte uygulanma durumu sorulmuştur. Hay-Koop'a üye kooperatif ortaklarının %85.4'ünün kooperatifçilik ilkelerinin kooperatiflerinde uygulandığını düşünmekte iken bu oran Tar-Koop'a üye kooperatif ortakları için %95.2'dir. Genel ortalama incelendiğinde ortakların %90.0'ünün kooperatifçilik ilkelerinin kooperatiflerinde uygulandığını düşünmektedir. Ayrıca ortaklarının %94.4'ü ortağı olduğu kooperatifin etkin çalıştığını düşündüğünü de belirtmiştir. Tarımsal örgütlerin gelişmesinde çiftçilerin kooperatifçilik bilinçleri önem arz etmektedir. Ortakların kooperatif ilkelerinin uygulandığını düşünmesi bölgede sürdürülebilir bir kooperatifçilik için yönetim anlayışının oluştuğunu göstermektedir.

Görüşme yapılan işletmelerin genel ortalaması incelendiğinde işletmecilerin %73.3'ünün kooperatif üst birliklerinin gerekli olduğunu düşündüğü, geri kalan %26.7'sinin kooperatif üst birliklerinin gerekli olmadığını düşündüğü saptanmıştır. Kooperatiflerin bağlı olduğu üst birliklerin temel görevi kooperatiflerin ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla kooperatifleri bir araya getirerek örgütlenme anlayışı ile tek bir kooperatifin yapamayacağı faaliyetleri gerçekleştirmek ve kooperatifleri denetlemektir. Bu kapsamda üst örgütlenmeye ihtiyaç duyulmakta olup örgütsel yapı içerisinde öneme sahiptir.

Görüşme yapılan işletmecilere ortağı olduğu kooperatifin karını nasıl kullanması gerektiği hakkında düşünceleri sorulmuştur. Genel ortalama incelendiğinde üreticilerin büyük çoğunluğunun (%66.7) yeni yatırım yapılması gerektiğini, %27.8'inin de ortaklara dağıtılması gerektiğini düşündüğü tespit edilmiştir. Şahin ve ark. (2013)'ün yaptıkları çalışmada, düşük düzeyde olsa dahi risturn verilmesinin başka bir ifadeyle kooperatif kazancından ortaklara pay verilmesinin sürdürülebilir kooperatifçiliğe katkı sağlayacağını, ancak sürdürülebilir bir örgütlenme ve kooperatifin özel şirketlerden farklılığını ortaya koymak bakımından risturn ödenmesinin gerekliliğini belirtmiştir. Ancak kooperatif ortaklarının büyük çoğunluğunun risturndan feragat ederek

kooperatife yeni yatırım yoluyla değerlendirilmesini tercih etmesi ortaklarda kooperatifi sahiplenme anlayışının geliştiğini göstermesi açısından da önemlidir. Bu anlayış bölgede kooperatifçiliğe olumlu etki yapmaktadır.

Araştırma bölgesinde ortakların %92.2'si kooperatiflerinde eğitim yapılmasını istediği saptanmıştır. Ortakların eğitim faaliyetlerinde gönüllü olması yapılabilecek yayım faaliyetinde çalışmanın başarısının artmasında etkili olacaktır. Çalışma alanında görüşme yapılan işletmelere ortağı oldukları kooperatifin gelirlerinin artmasında bir rolünün olma durumu sorulmuş olup Hay-Koop'a üye kooperatif ortaklarının %77.1'i kooperatifin gelirini artmasında rolü olduğunu düşünürken, Tar-Koop'a üye kooperatif ortaklarının %90.5'i kooperatifin gelirinin artmasında rolü olduğunu düşünmektedir. Bunun yanında görüşülen işletmelerde Hay-Koop'a üye kooperatif ortaklarının %75.0'i sağladıkları girdi fiyatlarından memnun olduklarını belirtirken Tar-Koop'a üye kooperatif ortaklarının %83.3'ü girdi fiyatlarından memnun olduklarını belirtmişlerdir. Bunun sonucunda diyebiliriz ki Tar-Koop üyesi kooperatif ortaklarının gelir artışlarında kooperatifin rolünün olduğu düşüncesi ve kooperatif kanalıyla sağlanan girdi fiyatındaki memnuniyetinin Hay-Koop'a üye kooperatif ortaklarından daha fazla olduğu saptanmıştır.

Araştırma bölgesinde kooperatiflere süt tesliminde bulunan üreticilere aylık düzenli olarak belirli bir tarihte ödeme yapılmaktadır. Üreticilere kooperatif teslim ettikleri süte yapılan bu ödeme şekliyle memnuniyet durumları incelendiğinde; Hay-Koop'a üye kooperatif ortaklarının %87.5'i yapılan ödeme şekliyle memnun olduğunu, Tar-Koop'a üye kooperatif ortaklarının ise %95.2'si yapılan ödeme şekliyle memnun olduğunu belirlenmiştir. Genel ortalamaya bakıldığında üreticilerin %91.1'inin kooperatife teslim ettiği süte yapılan ödeme şekliyle memnun olduğunu saptanmıştır. Görüşme yapılan işletmelerde Hay-Koop'a üye kooperatif ortaklarının %25.0'ı süte verilen fiyatı yeterli bulurken Tar-Koop'a üye kooperatif ortaklarının %47.6'sı süte verilen fiyatın yeterli olduğunu düşünmektedir. Genel ortalama incelendiğinde ortakların %35.6'sı süt fiyatının yeterli olduğunu, fakat %64.4'ü süt fiyatının yeterli olmadığını düşündüğü saptanmıştır (Çizelge 4).

Çizelge 4. Ortakların kooperatif hakkında düşünceleri

Table 4. Partners' thoughts about the cooperative.

Konular	Değişkenler	Hay-Koop		Tar-Koop		Genel toplam	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kooperatifçilik ilkelerini kooperatife uygulandığını düşünme durumu	Hayır	7	14.6	2	4.8	9	10.0
	Evet	41	85.4	40	95.2	81	90.0
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Kooperatif üst birliklerin gerekli olduğunu düşünme durumu	Hayır	11	22.9	13	31.0	24	26.7
	Evet	37	77.1	29	69.0	66	73.3
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Kooperatifin etkin çalıştığını düşünme durumu	Hayır	4	8.3	1	2.4	5	5.6
	Evet	44	91.7	41	97.6	85	94.4
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Kooperatiflerin karı nasıl kullanması gerektiği hakkında düşünceler	Yeni yatırım yapılmalı	29	60.4	31	73.8	60	66.7
	Ortaklara dağıtılmalı	15	31.3	10	23.8	25	27.8
	Fikrim yok	3	6.3	0	0.0	3	3.3
	Yedek akçeye ayrılmalı	1	2.1	1	2.4	2	2.2
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Kooperatife eğitim çalışması yapılmasını isteme durumu	Hayır	3	6.3	4	9.5	7	7.8
	Evet	45	93.8	38	90.5	83	92.2
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Üretici gelirinin artmasında kooperatifin rolü	Hayır	11	22.9	4	9.4	15	16.7
	Evet	37	77.1	38	90.5	75	83.3
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Kooperatif kanalıyla sağlanan girdi fiyatlarından memnun olma durumu	Hayır	12	25.0	7	16.7	19	21.1
	Evet	36	75.0	35	83.3	71	78.9
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Kooperatifin teslim edilen süte verdiği fiyatı yeterli bulma durumu	Hayır	36	75.0	22	52.4	58	64.4
	Evet	12	25.0	20	47.6	32	35.6
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0
Süte yapılan ödeme şekliyle memnun olma durumu	Hayır	6	12.5	2	4.8	8	8.9
	Evet	42	87.5	40	95.2	82	91.1
	Toplam	48	100.0	42	100.0	90	100.0

Üreticilerin Ortağı Olduğu Tarımsal Kooperatife Karşı Tutumu

Araştırma bölgesinde işletmecilerin ortağı olduğu kooperatiflerle ilgili konularda tutumları ölçülmeye çalışılmıştır. Ortakların "Kooperatifin mali yapısıyla ilgilenirim" (3.05) önermesine orta düzeyde katıldıkları saptanmış olup kooperatiflerin bağlı olduğu üst birlik durumuna göre bakıldığında Tar-Koop üyesi kooperatif ortaklarında bu konuya katılımı daha yüksektir. Ortakların "Kooperatif ortaklarıyla kooperatifin işleyişi hakkında konuşurum" (3.73), "Kooperatif üyesi olmayanlara üyeliği tavsiye ederim" (4.29), "Kooperatif toplantılarında alınan kararlarla ilgilenme" (4.32), "Kooperatif üyesi olmayanlara üyeliği tavsiye etme" (4.29), "Kooperatif toplantılarında alınan kararlarla ilgilenirim" (4.32), "Kooperatifin faydalı olduğunu düşünürüm" (4.46) "Kooperatifin faydalı olduğunu düşünme" (4.46) önermelerine katıldığı saptanmıştır. Ortakların önermelere katılım durumlarında üst birlik durumlarına göre çok büyük farklar yoktur (Çizelge 5).

Çizelge 5. Ortakların kooperatife karşı tutumu.

Table 5. Partners' attitude towards the cooperative.

Önerme	Hay-Koop	Tar-Koop	Toplam	Kategoriler
Kooperatifin mali yapısıyla ilgilenirim	2.89	3.24	3.05	Orta düzeyde katılıyorum
Kooperatif ortaklarıyla kooperatifin işleyişi hakkında konuşurum	3.71	3.75	3.73	Katılıyorum
Kooperatif üyesi olmayanlara üyeliği tavsiye ederim	4.27	4.31	4.29	Katılıyorum
Kooperatif toplantılarında alınan kararlarla ilgilenirim	4.34	4.26	4.32	Katılıyorum
Kooperatifin faydalı olduğunu düşünürüm	4.42	4.53	4.46	Katılıyorum

Üreticilerin Ortağı Olduğu Tarımsal Kooperatife Öncelikli Konu Önerisi

Araştırma bölgesinde görüşülen üreticilere ortağı olduğu kooperatifin hangi konular üzerine eğilmeleri gerektiği sorulmuştur. Öncelik verilmesi gereken konu önerileri üreticilerin ortağı olduğu kooperatifin üst birlik durumuna göre farklılık göstermemiştir. Ortakların öncelikli konu önerilerinin sıralaması şu şekildedir; ürünlerin pazarlanması (%55.5), kooperatifin üretim girdilerinin sağlanması (%54.4), kooperatif ortakların eğitimi (%36.7), piyasa tanzimi ve fiyat düzenlemesi (%25.6), ürünleri işlenerek pazarlanmasına (%18.8) ve finansman konusu (%4.4) şeklindedir (Çizelge 6). Kooperatifler ortakların isteklerini gerçekleştirebildikleri ölçüde başarılıdırlar. Bölgede bu tür hizmetleri etkin şekilde sunmayı başarabilen kooperatiflerde örgütlenme sürdürülebilir olacaktır.

Çizelge 6. Ortakların kooperatife öncelikli konu önerisi.

Table 6. Partners' priority issue proposal to the cooperative.

Konular	Hay-Koop			Tar-Koop			Genel toplam		
	Sayı	%	Top.	Sayı	%	Top.	Sayı	%	Top.
Ürünlerin pazarlanmasına	29	60.4	48	21	50.0	42	50	55.5	90
Üretim girdilerinin sağlanması	29	60.4	48	20	47.6	42	49	54.4	90
Kooperatif ortaklarının eğitimi	15	31.2	48	18	42.8	42	33	36.7	90
Piyasa tanzimi ve fiyat düzenleme	10	20.8	48	13	30.9	42	23	25.6	90
Ürünlerin işlenerek pazarlanmasına	9	18.8	48	8	19.0	42	17	18.8	90
Finansman	4	8.3	48	0	0.0	42	4	4.4	90

SONUÇ

Kırsal alanda kalkınma ve hayvancılık sektörünün gelişmesinin yolu örgütlü bir yapı ve bu yapının etkin bir şekilde işletilmesinden geçmektedir. Bu çalışmada hayvancılık alanında örgütlü bir yapının etkin olarak çalıştığı Aksaray ilinde süt sığırcılığı yapan kooperatif ortağı işletmelerin sosyo-ekonomik yapısı ile kooperatif ile ortaklık ilişkileri ortaya konularak sorun alanları ve ülke genelinde örnek teşkil edebilecek başarılı alanları tespit etmeye imkan kılacak bilgiler toplanmıştır.

Kooperatif ortaklarının yaşları ortalama olarak 44 yıl olarak hesaplanmış olup Türkiye geneli yapılan çalışmalarda yaş ortalaması 47 yıl olduğu düşünülürse ilde yaş ortalaması Türkiye geneli ortalamadan düşük ama çok yakındır. Gençlerin tarımsal üretimde ve kooperatif yönetiminde aktif görev alması tarımın geleceği ve sürdürülebilir kooperatifçilik açısından önemlidir. Ortakların eğitim düzeyleri ağırlıklı olarak ilkököl (%56) seviyesinde olup ortalama olarak 6.7 yıldır. Tarımsal kooperatif ortaklarının Türkiye ortalamasına çok yakın olduğu görülmektedir. Üreticiler kooperatifleri için öncelik vermesi gereken konuların üst sıralarında eğitim faaliyeti olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bölgede kooperatif ortaklarıyla gerçekleştirilecek yayım faaliyetlerinde bireylerin öğrenim düzeyleri dikkate alınarak sade, kolay anlaşılabilen ve basit öğretim metotları tercih edilmelidir. İşletmelerin büyüklükleri incelendiğinde işletme başına ortalama süt sığırcılığı sayısı 14.6 baş olduğu saptanmıştır. Küçük aile işletmelerinin korunması kırsal nüfusun muhafazası açısından önemlidir. Fakat ölçek ekonomisi gereği işletme büyüklüğü arttıkça karlılık da artmaktadır. Süt sığırcılığı faaliyetinde bölgesel bazlı

olarak optimum hayvancılık işletme büyüklükleri tespit edilerek küçük işletmelerin belirli bir büyüklüğe ulaşmaya kadar kooperatifler üzerinden ilave olarak devlet tarafından desteklenmesi yapılabilir. Bu destek ile kooperatiflerin sürdürülebilirliği açısından önemli olan kooperatife bağlılığın artması da sağlanacaktır. Ayrıca destek kapsamında üretimde modernizasyona katkı sağlayacak kalite, verimlilik ve hijyen konularında da belirli yöntemlerin benimsenmesi sağlanarak üretimde standardizasyon sağlanabilir.

Örgütlenerek kooperatif kurulmasında amaç birliktelikten doğacak avantajları kullanarak ihtiyaçların giderilmesi ve gelir seviyesinin yükseltilmesidir. Sürdürülebilir bir kooperatifçilik için ortakların gelir artışı şarttır. Gelir artışı olmaması durumunda birliktelik bozulacaktır. Ortakların %83.3'ü gelirinin artmasında kooperatifin rolü olduğunu belirtmiş olup bu durum kooperatife bağlılığın temel göstergesi kabul edilebilir. Bunun yanında %94.4'ü kooperatifin etkin çalıştığını ve %78.9'u da kooperatif kanalıyla sağlanan girdi fiyatlarından memnuniyetlerini belirtmiştir. Fakat ortaklarının %91.1'i kooperatiflerin süte yaptıkları ödeme şekline memnun olmasına rağmen büyük çoğunluğunun (%64.4) süt fiyatını yeterli bulmadığı belirlenmiştir. Süt satış fiyatının düşük olmasının asıl nedeni sütün piyasa fiyatının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. İlde kooperatifler pazarlama yönünden etkin çalışmakta olup ildeki toplam süt arzının yaklaşık %25'ini oluşturmaktadır. Bu pazar payı arzı etkileyerek piyasa fiyatın oluşumunu belirleyebilecek büyüklükte değildir fakat avantajlar sunmaktadır. Bunlar; fiyat oluşumunda kooperatif ortaklarına piyasa fiyatından çok az daha yüksek fiyatla süt satışı yapılabilmesi, daha önemlisi alım garantisi ve süt tedarik zincirinde firmalar tarafından sağlanan lojistik ve denetim hizmetlerinin verilmesidir. Bu avantajlar bölgede kooperatifçiliğin başarı ve sürdürülebilir oluşunu göstermekte olup kooperatif ortaklarının neredeyse tamamına yakını sütünü kooperatifler aracılığı ile pazarladığı tespit edilmiştir. İlde yalnızca çok büyük işletmeler kooperatif ortağı olsa dahi kendi ikili anlaşmaları ile sütünü direkt olarak firmalara pazarlayabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye geneli kooperatif ortağı işletmelerin yaklaşık olarak yarısı sütünü kooperatif aracılığı ile satarken Aksaray ilinde kooperatif ortağı işletmelerin neredeyse tamamının sütünü kooperatifler aracılığıyla satabilmesi ildeki kooperatiflerin pazarlama konusunda etkinliğini ortaya koymaktadır. Kooperatiflerin daha etkin olabilmeleri için ortakların beklentilerini somut bir şekilde belirlemek önemlidir. Üreticilerin büyük çoğunluğu "kooperatiflerin ürünlerin pazarlanması" konusuna (%55) öncelik verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kooperatiflerin en önemli fonksiyonlarından birisi pazarlama konusunda çözümler üretmektir. Ortakların ürettiği ürünleri yüksek fiyattan satabilmek veya işleyerek tam/yarı mamule dönüştürerek katma değer oluşturmak kooperatifin başarısını artıracaktır. Daha sonra "üretim girdilerinin sağlanması" (%54) gelmekte olup uygun koşullarda girdi tedariki sağlanabilmesi sürdürülebilir bir örgütlenme modelinde için mutlaka gereklidir. Üçüncü sırada ise "eğitim" (%36) konusu gelmektedir. Eğitim, kooperatifçiliğin yedi ilkesinden birini oluşturmaktadır. Kooperatifler, üyelerine, seçilmiş temsilcilerine, yöneticilerine ve çalışanlarına kooperatiflerinin gelişimine etkin bir şekilde katkıda bulunabilmeleri için eğitim ve öğretim imkânı sağlamakla görevlidirler. Ancak bu şekilde sürekli olarak hem üretim hem de pazarlama alanlarında değişen dinamiklere uyum sağlayabilecek yapı oluşturulabilir.

Bu çalışmada tespit edilen mevcut durum ve giderilmesi gereken öncelikli eksikliklere yönelik planlamalar kooperatifler tarafından yapılmalıdır. Çalışma bölgesindeki kooperatiflerin başarılı yönleri diğer kooperatiflere örnek model olabilir. Bunun yanında başka bölgelerdeki başarılı kooperatiflere eğitim gezileri düzenlenip fikir paylaşımlarının yapılmasına olanak sağlanmalıdır. Böylece başarılı kooperatifler örnek teşkil ederek bireylere yeni fikirler kazandıracaktır. Kooperatif yönetiminde ilgili kişilere kooperatif yöneticiliği ve pazarlama ile ilgili konularda, kooperatif ortaklarına üretimle ilgili konularda eğitimler verilmelidir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

YAZAR KATKISI

Dr. Öğretim Üyesi Mücahit PAKSOY ve Yüksek Lisans öğrencisi Osman Doğan BULUT tez çalışması çerçevesinde birlikte katkı sağlamıştır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir (Proje No:2016/5-24 YLS). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimine katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Acar, İ., & Yıldırım, İ. (2000). Mandıra İşleten Dönerdere Tarımsal Kalkınma Kooperatifine Ortak İşletmelerin Ekonomik Analizi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 10(1), 61-70.
- Alçıçek, G., & Karlı, B. (2016). Burdur İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif-Ortak İlişkilerinin Değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 21(1), 83-91.
- Başaran, H., & Irmak, E. (2018). Edirne'de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerde Ortaklık Yapısı ve Kooperatif Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 21(Özel Sayı), 116-122.
- Bilgin, N., & Tanıyıcı, Ş. (2008). Türkiye'de kooperatif ve devlet ilişkilerinin tarihi gelişimi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11, 136-159.
- Çıkin, A., & Yercan, M. (1995). *Tarımda üretici örgütlenmesi*. Türkiye Ziraat Mühendisleri IV. Teknik Kongresi, TOBB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.
- Er, C. (1996). Köy kalkınma kooperatifleri ve işlevleri. *Karınca Kooperatif Postası Dergisi*, 713, 6-8.
- Everest, B., & Yercan, M. (2015). Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilkelerini algılamaları üzerine bir araştırma: tarım kredi kooperatifleri örneği. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 53(1), 67-73.
- Faye, B., & Konuspayeva, G. (2012). The sustainability challenge to the dairy sector– The growing importance of non-cattle milk production worldwide. *International Dairy Journal*, 24(2), 50-56.
- Gençdal, F., Terin, M., Yıldırım, İ. (2016). Tarımsal kalkınma kooperatif ortağı olan ve olmayan süt sığırcılığı işletmelerinin belirli kriterler açısından karşılaştırılması: Van ili Gevaş ilçesi örneği. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 33(1), 1-8.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2014). *Parametrik Olamayan Hipotez Testleri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Yayın No: 134, Ankara.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. (2011). *Türkiye Kooperatifçilik Strateji Belgesi 2012-2016*. Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye.
- HAYKOOP. (2017). *Aksaray İli Hayvancılık Kooperatifleri Üst Birliği*. Birlik Kayıtları.
- İnan, İ. H. (1992). *Tarım Ekonomisi*. Hasad Yayıncılık, İstanbul.
- İnan, İ. H. (2008). *Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2008-73, İstanbul.
- Karlı, B., Gül, M., Kadakoğlu, B., & Karadağ Gürsoy, A. (2018). Türkiye'de tarımda üretici örgütlenmesinin önemi ve gelişimi. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 318-319.
- Kurtaslan, T., & Doğaner, M. (2004). *Çiğ süt pazarlamasında çiftçilerin tarımsal kooperatiflere yaklaşımlarının değerlendirilmesi: Aydın ili örneği*. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, Tokat.
- Mülayim, Z. G. (1993). *Demokratik Kooperatifçilik Politikası ve Toprak Reformu*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Owen, E., Kitalyi, A., Jayasuriya, N., & Smith, T. (2005). *Livestock and Wealth Creation: Improving the Husbandry of Animals Kept by Resource-Poor People in Developing Countries*. Nottingham University Press, Nottingham.
- Palaz, S., & Boz, İ. (2008). Üniversite mezunu yetişkinlerin farklı organizasyonlarda gönüllü hizmet vermesini etkileyen faktörler. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(19), 95-106.
- Rehber, E. (2013). *Tarım Ekonomisi*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Sayın, B., & Sayın C. (2004). *Türkiye'de tarımsal üretici örgütlenmesi, avrupa birliği'ne uyum hazırlıkları ve tarımsal üretici birlikleri kanunu*. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, Tokat.
- Şanal, A. (2013). *Erzurum ili büyükbaş hayvancılık işletmelerinin etkinlik analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Erzurum.
- Şahin, A., Cankurt, M., Günden, C., Miran, B., & Meral, Y. (2013). Türkiye'de tarımsal kalkınma kooperatiflerinde; ortak – kooperatif ilişkileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Doğa Bilimleri Dergisi*, 16(2), 21-32.
- TARKOOP. (2017). *Aksaray İli Tarım Kooperatifleri Üst Birliği*. Birlik Kayıtları.
- Turan, A., & Mülayim, Z.G. (1994). *Süt Fabrikası İşleten Tonya ve Bütün Köylerini Kalkındurma Kooperatifinin Tarımsal Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi*. 94 Kooperatifçilik Yıllığı. Türk Kooperatifçilik Kurumu, Yayın No: 85, Ankara.

TÜİK. (2017). Hayvansal Üretim İstatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18851>. Erişim tarihi: 13 Haziran 2017.

Üstün, Y. (2019). Kooperatif ve üretici birliği kavramları arasında şaşkırtmaca. <http://turktarim.gov.tr/Haber/273/kooperatif-ve-uretici-birligi-kavramlari-arasinda-sasirtmaca>. Erişim tarihi: 14 Ocak 2020.

Varol, H. (2014). *Tarım kesiminin örgütlenmesinde kooperatiflerin önemi*. XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Samsun.

Yamane, T. (2001). *Temel Örnekleme Yöntemleri*, Çevirenler: Alptekin Esin, Celal Aydın, M. Akif Bakır, Esen Gürbüzsül. Literatür Yayınları, İstanbul.

Yercan, M., & Kınıklı, F. (2018). Tarımsal kooperatiflerde ortakların yönetime katılımını etkileyen faktörlerin analizi üzerine bir araştırma: İzmir ili sütçülük kooperatifleri örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 24(2),159-173.